

ULUSAL AZINLIKLARIN KORUNMASINA İLİŞKİN ÇERÇEVE SÖZLEŞMESİNİN KOSOVA'DA UYGULANMASI

Nesrin KENAR¹

Keriman SADIKAY²

Özet

Bu çalışmada “Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşmesi”nin Kosova’da uygulanması incelenmiştir. Bu çalışmanın amacı henüz uluslararası alanda tanınmayan Kosova Cumhuriyetinin sahip olduğu kendine özgü statüde azınlık haklarını korumak amacıyla yaptığı düzenlemelerin ve “Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşmesi”nin Kosova’da uygulanmasının incelenmesidir. Çalışmada ilk olarak Kosova’nın yakın tarihi ve Kosova’da azınlık haklarının önemi incelenmiştir. İkinci olarak Kosova’nın azınlıklara yönelik politikası ve azınlık haklarını uygulaması sürecinde kullandığı kendine özgü metotlar incelenmiştir. Zira Kosova henüz uluslararası alanda tam tanınma sağlayamadığı için süreç ve içerik açısından unique bir yapıya sahiptir. Bu nedenle üçüncü olarak Kosova’da azınlık haklarının gelişimi incelenmiştir. Dördüncü olarak, özellikle uluslararası azınlık hakları standartlarının ve belgelerin, Kosova anayasa ve yerel yasalara dâhil edilmesi ve “Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşmesi”nin anayasallaştırılması incelenmiştir. Son olarak, Kosova’nın devlet inşa sürecinin devam etmesi, varsayılan devlet olma koşullarına sahip olmaması ve uluslararası hukukun egemen bir aktörü olma konusunda henüz gerekli şartların oluşmaması nedeniyle “Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşmesi”nin uygulanması konusunda Kosova’da uygulanan yöntem incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kosova’da Azınlıklar, Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Antlaşması, Azınlık Hakları

IMPLEMENTATION OF THE FRAMEWORK CONVENTION FOR THE PROTECTION OF NATIONAL MINORITIES IN KOSOVO

Abstract

In this study, the implementation of the "Framework Convention for the Protection of National Minorities" in Kosovo has been examined. The aim of this study is to examine the regulations made by the Republic of Kosovo, which is not yet internationally recognized, in order to protect the minority rights in its unique status and the implementation of the "Framework Convention on the Protection of National Minorities" in Kosovo. In the study, first of all, the recent history of Kosovo and the importance of minority rights in Kosovo were examined. Secondly, Kosovo's policy towards minorities and the unique methods used in the implementation of minority rights are examined. Since Kosovo has not yet achieved full international recognition, it has a unique structure in terms of process and content. Therefore, thirdly, the development of minority rights in Kosovo is examined. Fourthly, the inclusion of international minority rights standards and documents in the Kosovo constitution and local laws and the constitutionalization of the “Framework Convention for the Protection of National Minorities” were examined. Finally, since the feature of being a sovereign actor of international law has not yet been met, the method applied in Kosovo for the implementation of the “Framework for the Protection of National Minorities” was examined.

Keywords: Minorities in Kosovo, Framework Agreement on the Protection of National Minorities, Minority Rights

¹ Sakarya Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, nkenar@sakarya.edu.tr, ORCID ID: 0000-0000-6350-7744

² Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, ksadikay@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-9284-1514

1.Giriş

Eski Sosyalist Federal Yugoslavya Cumhuriyeti (SFRY) döneminde Sırbistan'a bağlı özerk bir bölge olan Kosova'da, nüfusun çoğunluğunu oluşturan Arnavutlar ile Sırp lar arasında yoğun bir düşmanlık yaşanması nedeniyle, Kosovalı Arnavutlar Yugoslavya'nın dağılma sürecinde Kosova'nın Sırbistan'dan ayrılarak bağımsızlığını elde etmesi için mücadeleye başlamışlardır (Borgen, 2008: 1). Başlangıçta "sivil itaatsizlik" şeklinde başlayan mücadelenin başarısız olması üzerine Kosovalı Arnavutlar Kosova Kurtuluş Ordusunu (UÇK) kurarak silahlı eylemlere başvurmuşlardır. Kosovalı Arnavutların bu mücadelesine karşı 1998'de Sırbistan hükümeti Kosova'da askeri operasyonlar başlatmış ve 1998 ve 1999'da UÇK ile Sırbistan ordusu veya Sırp paramiliter güçleri arasındaki artan silahlı çatışmalar yaşanmış ve Kosovalı Arnavutlar Sırp birlikleri tarafından kitlesel olarak Kosova'dan sınır dışı edilmişlerdir (Džihic & Kramer, 2009: 9).

Kosova'da yaşanan bu gelişmeler üzerine 1999 yılında Fransa'da, Kosova, Sırbistan, ABD ve EU ve Temas Grubu üyelerinin katılımıyla Rambouillet Konferansı düzenlenmiştir. Rambouillet Konferansında barış ve bağımsızlık müzakerelerinin yanı sıra tarafların savaşı sona erdirmek için tezleri ve çözüm önerileri de gündeme gelmiştir. Rambouillet Konferansında Kosova'ya bağımsızlık ve özerk bir ülke olma özgürlüğü verilmesi yönünde karar alınmasına ve bu karar uluslararası toplumun çoğunluğu tarafından desteklenmesine rağmen Rambouillet anlaşması Sırbistan tarafından kabul edilmemiştir. (Rama, 2018: 3). Rambouillet Konferansında Kosova'nın statüsünü ve Kosovalı Arnavutların sorunlarını çözmeye yönelik siyasi müzakerelerin başarısız olmasının ardından NATO tarafından insani müdahale kararı alınmıştır ve NATO Sırbistan ordusunu Kosova'dan geri çekmeye zorlamak amacıyla bir hava harekâtı başlatmıştır (Borgen, 2008: 1). NATO operasyonu sonucunda 09 Haziran 1999'da imzalanan Kumanova Antlaşmasıyla Sırbistan Kosova'dan çekilmeyi kabul etmiştir (Ukshini, 2021: 265).

Kumanova Antlaşmasının imzalanmasının ardından BM Güvenlik Konseyi tarafından 10 Haziran 1999'da alınan 1244 (1999) sayılı karar ile Kosova Savaşı resmen sona ermiştir. 1244 sayılı kararla Kosova, uluslararası askeri (KFOR) ve sivil yönetim (UNMIK) kapsamına alınmıştır ve "fiili" olarak Sırbistan'dan ayrılmıştır (Ukshini, 2021: 265). BM'nin Kosova'daki görevi, BM Güvenlik Konseyinin 1244 (1999) sayılı karar ile oluşturulan Kosova'nın geçici özyönetim kurumlarını kurmaktır. UNMIK yönetimi döneminde Başkanlık, Meclis, Hükümet ve Bakanlıklar gibi temel anayasal kurumlar oluşturulmuştur (Rama, 2018: 3).

Dönemin BM Genel Sekreteri Kofi Annan tarafından 2005'te Kosova Özel Temsilcisi olarak görevlendirilen Martti Ahtisaari, 2007'de Kosova'nın bağımsız olması gerektiğini belirttiği raporunu BM Güvenlik Konseyine sunmasının ardından 17 Şubat

2008'de ABD ve çoğu AB ülkesi tarafından desteklenen Kosovalı Arnavut siyasetçiler tarafından Ahtisaari Planı temelinde tek taraflı olarak Kosova'nın bağımsızlığı ilan edilmiştir (Džihic & Kramer, 2009: 5; Rama, 2018: 4). Bağımsızlık ilanından önce 17 Şubat 2008'de Kosova Meclisi bir bağımsızlık ve egemenlik bildirgesi kabul etmiştir. Yapılan oylamada mevcut 120 Meclis üyesinden 109'u bildirge lehinde oy kullanmıştır. Meclis'in 10 Kosovalı Sırp milletvekili oturuma katılmamıştır (Preuss, 2010: 389)

Bağımsızlık ilanına ve pek çok ülke tarafından tanınmasına rağmen Kosova günümüzde, sınırlı egemenliği olan ve “devlet olma süreci tamamlanmamış bir devlet” olarak nitelendirilmektedir (Džihic & Kramer, 2009: 2).

Kosova'nın “devlet olma süreci tamamlanmamış bir devlet” olarak nitelendirilmesinin çeşitli nedenleri ve sonuçları bulunmaktadır. Birincisi, Kosova'nın bağımsızlığının üzerinden 14 yıl geçmesine rağmen hali hazırda UNMIK, EULEX, KFOR ve AGİT'in Kosova'da bulunması, pek çok görevi yürütmesi ve yetkiye sahip olması hükümetin otoritesini ülkenin sadece bazı kısımları üzerinde kullanabilen “devlet olma süreci tamamlanmamış-sınırlı egemenliğe sahip” bir devlet olduğunu göstermektedir (Džihic & Kramer, 2009: 2).

İkincisi, 2021 yılı itibariyle 117 ülke tarafından tanınan Kosova'nın bağımsızlığının pek çok ülke, özellikle de BM Güvenlik Konseyinin Daimi üyelerinden olan Rusya Federasyonu ve Çin tarafından tanınmamasıdır. Bu durum Kosova'nın BM'ye üye olmasını engellemektedir.

Kosova'nın AB üye ülkeleri olan Slovakya, Yunanistan, Kıbrıs, Romanya ve İspanya tarafından kendi azınlık sorunları nedeniyle (Bami & Weizman, 2020) tanınmaması ise Kosova'nın Avrupalı kurumlara ve AB'ne üyeliğini ve uluslararası antlaşmalara ve sözleşmelere taraf olmasını zorlaştırmaktadır. Bunun en önemli sonucu da “azınlık hakları” konusundadır.

Kosova çok etnik yapıya sahiptir. Nitekim Kosova Anayasasının 3. Maddesinin 1. Fıkrası Kosova Cumhuriyetinin, Arnavutlar ve diğer toplulukların oluşturduğu çok etnikli bir devlet olduğunu belirtmektedir (Kosova Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi: 1). Kosova'nın nüfusunun çoğunluğunu kurucu ulus statüsüne sahip Arnavutlar oluşturmaktadır. Kosova'da Arnavutların yanı sıra, Sırlar, Romanlar, Aşkaliler ve Balkan Mısırlıları, Boşnaklar ve Goraniler ile Türkler bulunmaktadır. 2011 Kosova istatistiklerine göre 1.739.825 olan Kosova nüfusu içerisinde Arnavutların sayısı 1.616.869, Sırların sayısı 25,532, Türklerin sayısı 18,738, Boşnakların sayısı 27,533, Romaların sayısı 8,824, Aşkalilerin sayısı 15,436, Mısırlıların sayısı 11,524, Goralıların sayısı 10,265, Diğerleri 912'dir (Agjencinë Statistikoretë Kosovës, 2011: 60). Azınlıkların toplam nüfusa oranları ise Boşnaklar % 3, Türkler % 1, Sırlar % 6, Roma % 0.51, Aşkaliler % 0.89, Mısırlılar % 0.66.

Kosova'nın çok etnik yapılu bir devlet olmasının yanı sıra bu etnik gruplar arasındaki ilişkiler de ülkenin istikrarı için önemli bir göstergedir. Sırp ve Arnavutlar arasındaki ilişkilerin son derece gergin olmasının yanı sıra özellikle 1999 yılında yaşanan çatışmalarda Kosova'daki Arnavutların yanı sıra Romanların, Aşkalilerin, Mısırlıların ve diğer azınlıkların Sırp tarafından sınır dışı edilmesi de etnik gruplar arasındaki ilişkilerdeki gerilimleri arttırmıştır. Diğer yandan 1999'dan beri uluslararası toplum ve yerel kurum ve aktörler Sırp ve Arnavutlar arasındaki ana çatışma hattında yoğunlaştığından, bu çatışma döneminde diğer azınlıkların içerisinde bulunduğu koşullar göz ardı edilmiştir (Džihic & Kramer, 2009: 9).

Bağımsızlık ilanının ardından yeni Kosova Cumhuriyeti'nin hükümetinin karşı karşıya kaldığı en önemli konulardan biri "azınlık hakları" olmuştur. Zira Kosova Cumhuriyeti'nin uluslararası tanınma için zorunlu olan "azınlık haklarının garanti edilmiş olması" koşulunu yerine getirmesi gerekiyordu. Ancak uluslararası tanınma süreci henüz tamamlanmadığından azınlık hakları ve diğer insan hakları konusunda yapılmış uluslararası antlaşma ve sözleşmelere taraf olamamaktadır.

Kosova'nın bağımsızlık ilanının ardından Kosovalı liderler, tüm etnik azınlık topluluklarının haklarını korumayı taahhüt etmişlerdir. Kosova Anayasasının 3. Maddesinin 1. fıkrası ülkeyi "Arnavut ve diğer Topluluklardan oluşan çok etnikli bir toplum" olarak tanımlamaktadır (Kosova Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi: 1). Kosova Anayasasının 57. Maddesinin 1. fıkrası Toplulukları "Kosova Cumhuriyeti topraklarında geleneksel olarak bulunan aynı ulusal veya etnik, dilsel veya dini gruba ait sakinler" olarak tanımlar ve "özel haklara" sahip olduklarını belirtmektedir (Bami & Weizman, 2020; Kosova Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi: 17)

Bu bağlamda bu çalışmanın amacı henüz uluslararası alanda tanınmayan Kosova Cumhuriyeti'nin sahip olduğu kendine özgü statüde azınlık haklarını korumak amacıyla yaptığı düzenlemelerin ve "Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşmesi'nin Kosova'da uygulanmasının incelenmesidir. Çalışmada ilk olarak Kosova'nın yakın tarihi ve Kosova'da azınlık haklarının önemi incelenmiştir. İkinci olarak Kosova'nın azınlıklara yönelik politikası ve azınlık haklarını uygulaması sürecinde kullandığı kendine özgü metotlar incelenmiştir. Zira Kosova henüz uluslararası alanda tam tanınma sağlayamadığı için süreç ve içerik açısından ünik bir yapıya sahiptir. Bu nedenle üçüncü olarak Kosova'da azınlık haklarının gelişimi incelenmiştir. Dördüncü olarak, özellikle uluslararası azınlık hakları standartlarının ve belgelerin, Kosova anayasa ve yerel yasalara dâhil edilmesi ve "Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşmesi'nin anayasallaştırılması incelenmiştir. Son olarak, Kosova'nın devlet inşa sürecinin devam etmesi, varsayılan devlet olma koşullarına sahip olmaması ve uluslararası hukukun egemen bir aktörü olma konusunda henüz gerekli şartların oluşmaması nedeniyle "Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşmesi'nin uygulanması konusunda Kosova'da uygulanan yöntem incelenmiştir. Kosova'nın devletleşme sürecinde uluslararası

toplumu tedirgin eden bir başka sorun ise “Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşmesi”nin nasıl takip edileceği ve Avrupa Konseyine nasıl rapor sunulacağı konusuydu. Bu konuda Kosova Cumhuriyeti tarafından bulunan çözümler ve uygulanan yöntemlerin ne kadar etkili olduğu da çalışmada incelenmiştir.

2. Balkanlarda ve Kosova’da Azınlıklar ve Hakları

Soğuk Savaşın sona ermesinin ardından SFRY’nin dağılmasıyla birlikte 7 yeni devlet oluşmuştur. İnsan haklarının bir parçası olan azınlık hakları bu dağılımdan sonra yalnız Kosova’nın değil tüm Balkanların önemli ve hassas bir konusu haline almıştır. Yugoslavya’dan dağılan ülkeler her biri içinde komsu ülkelerin azınlıklarını barındırıyordu, durum böyle olunca her ülke kendi çapında sıcak bir alan oluşturmakta ve ileride tehdit teşkil etmekteydi. Azınlıklar bu dönem gerektiği gibi ele alınmazsa tekrarlayan savaşlar büyük bir olasılık olarak görünmekteydi.

Bu sancılı süreci 1999 yılında Kosova da yaşamıştır. Kosova’da tarih boyunca devam eden insan hakları ihlalleri 1990’lı yıllarda had safhaya ulaşmıştır ve 1999 yılında meydana gelen NATO insani müdahale operasyonu Kosova’da yaşanan insanlık dramına son vermiştir. 28 Haziran 1989 yılında Slobodan Milošević’in Gazimestan’da yaptığı nefret söylemi içeren konuşması (Binder, 1988) Kosova’da hassas olan durumun fitilini ateşlemiş ve 1990’lı yıllarda Kosova’da insan haklarının tamamı ihlal edilmiştir. Ocak 1999’da Sırp’lar tarafından gerçekleştirilen Raçak katliamının Kosova “verification misyon”un başında bulunan William Walker tarafından gözlemlenmesi ve rapor edilmesi sonucu BM tarafından kınanmıştır (UN, 1999).

İnsani müdahale ve İnsan hakları korunması amacı güden NATO nun müdahalesi daha sonraki evrelerde de yapılan tüm antlaşmalar ve yeni kurulmakta olan Kosova devletinin demokratik ve çok etnik yapıları bir devlet olarak insan hakları ve özellikle azınlık hakları temel taşlarını oluşturmuştur.

Rambouillet Antlaşması, Helsinki Nihai Senedi ve Yeni Avrupa İçin Paris Şartı dâhil olmak üzere AGİT’in ve Birleşmiş Milletlerin Amaç ve İlkelerine atıfta bulunmuş ve Birinci Bölümün VII. Maddesinde azınlık haklarına geniş yer vermiştir (UNSC, Rambouillet Accords, Interim Agreement for Peace and Self-Government in Kosovo, 1999: 21-24). KFOR un ardından Kosova’ya yerleşen diğer uluslararası örgütler arasından özellikle insan hakları konularında dünya çapında tecrübeli olan insan hakları örgütleri bulunmaktadır. AGİT ise UNMIK’in dört sütunundan birini oluşturmaktadır ve demokrasinin yerleşmesi konusunda önemli çalışmalarda bulunmuştur. UNMIK ise kurulmakta olan ilk hükümetin yeni oluşmakta olan kurum ve kuruluşlarında azınlıkların da yer almasına önem vermiş ve azınlıkların temsilini sağlanmaya çalışmıştır.

Birleşmiş Milletler tarafından insan hakları ve azınlık haklarının korunmasına ilişkin oluşturulan Anayasa ve yasal çerçeve konusunda Kosova başarılı bir devlet modeli çizmiştir. Kosova savaştan çıkmış bir toplum olarak NATO'nun insani müdahale ettiği ve Birleşmiş Milletlerin yerleştiği ve insan haklarını ve özellikle azınlık haklarını yasal çerçevesine alması ve yasaların önemli mihenk taşı olan anayasasına azınlık hakları ve uluslararası antlaşmaları alması ve uygulaması açısından çok önemli bir örnek teşkil etmektedir. Özellikle henüz BM üyesi devletlerin tamamı tarafından tanınmaması ve BM üyesi olmaması nedeniyle Kosova'nın uluslararası antlaşmalara taraf olması açısından koşullarının oluşmaması nedeniyle uluslararası antlaşmalara taraf olamamaktadır. Bu nedenle bu antlaşmaların uygulanması konusunda oluşturduğu model Kosova'yı bu açıdan önemli kılmaktadır. Kosova devlet inşa sürecinde, insan hakları ve azınlık haklarına saygılı demokratik bir devlet kurma çabaları doğrultusunda ve ileride AB'ye üye olmayı hedeflemesi nedeniyle Avrupa standartları ve Çerçeve antlaşmasına uygun olarak hazırlanıp tüm azınlık haklarını kapsamasının sağlanması sayesinde Avrupa Birliği üyeliğine ilerleme yolunda Çerçeve Antlaşmasını kendi yasalarına adapte etme gibi sıkıntı çeken devletler karşısında Kosova'yı avantajlı duruma getirmiştir.

3. Uluslararası Yönetim Altında Çerçeve Anayasası ve Yasal Çerçevde Azınlık Hakları ve Azınlık Haklarının Korunmasına İlişkin Çerçeve Antlaşması

a. Savaştan Sonra Hükümet Kuruluşunda Azınlık Hakları

Azınlıkların karar alma mekanizmalarında yer alması yeni kurulmakta olan demokratik ve çok etnik yapılı bir devletin temellerinin atılması açısından önemliydi. Kosova'ya konuşlanan UNMIK tarafından gerçek kurumların kurulması gerçekleştirilene kadar öncelikle danışma rolü oynamış, Kosova Geçiş Konseyi'nin ardından Kosova'nın Geçici İdari Yapısı kurulmuştur. UNMIK tarafından yayımlanan 2000/1 sayılı Yönetmelik gereği Kosova'daki tüm toplulukların, bu yönetmelikte yer alan prosedürler aracılığıyla adil bir şekilde temsil edilerek geçici idari yönetimde yer alması sağlanmıştır. 2000 yılında azınlıkların da yer aldığı 19 departmandan oluşan İdari yapı kurulmuştur. Bu departmanlardan ikisi Sırlara, biri Boşnaklara ve biri de Türkler'e başkanlık yapmak üzere verilmiştir. 2004 yılında Başbakanlık tarafından ayrımcılığa karşı yasa hazırlanmış ve aynı yıl meclis tarafından onaylanmıştır. Ayrıca Ombusperson kurumu ve verdiği tavsiyelerin uygulanması önem kazanmıştır.

Yerel düzeyde de aynı şekilde azınlıklar önemini sürdürmüş ve UNMIK tarafından, 11 Ağustos 2000 tarihinde 2000/45 sayılı Yönetmeliğin 23. Maddesine dayanarak 2001 yılında yerel düzeyde Topluluk Komitesi, Arabuluculuk Komitesi ve Topluluk Ofisi kurulmuş ve Yönetmeliğin 25. Maddesine göre çoğunluk olmayan toplulukların yaşadığı ve nüfusun önemli bir bölümünü oluşturduğu belediyelerde, bu topluluklardan(azınlıklardan) ek bir belediye başkan yardımcısı belediye meclisi

tarafından atanır. Kosova'nın 2008 yılında bağımsızlığının ilan edilmesinin ardından yerel yönetimde yeni reformlara gidilmesiyle bu yönetmelik "yasa" olarak düzenlenmiştir. Yeni düzenlenen bu yasada ise UNMIK yönetmeliğinde azınlıklara tanınan hakların daha da geliştirilmiş olduğu görülmüştür. Yerel yönetim ile ilgili tüm yasal düzenlemeler "Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı", "Avrupa İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi ve Protokolleri", "Bölgesel veya Azınlık Dilleri için Avrupa Şartı", "Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi" de göz önünde bulundurularak yapılmıştır (Republikae Kosovës Ministriae Administrimitë Pushtetit Lokal, 2013). Kosova Anayasası'nın "Yerel Yönetim ve Bölgesel Düzenleme" Bölümünün 123. Maddesinin 4. fıkrasında azınlıklar konusu açık bir şekilde düzenlenmiştir.

Siyasi partilerin kurulmasıyla 2000 yılında yapılan demokratik seçimlerde Sırpların boykotu dışında tüm azınlıklar katılmış ve ardından 2001 yılında yapılan meclis seçimlerinin ardından Kosova Cumhurbaşkanı ve Başbakanı seçilmiştir. Kosova Hükümeti Kosova'nın en yüksek hukuki eylemi olan ve 2001 yılında hazırlanan ve onaylanan Kosova Çerçeve Anayasası doğrultusunda kurulmuştur.

b. Azınlıkların Anayasal Haklarının Korunması ve Çerçeve Antlaşması

BMGK nin 1244 Kararı ve UNMIK tarafından Kosova'da yasama, yürütme ve yargı alanlarında kendi kurum ve kuruluşlarının kurulmasının sağlanması amacıyla hazırlanan Kosova Geçici Öz-yönetim Anayasal Çerçevesi, BM ve AB insan hakları antlaşmaları ve özellikle Avrupa Konseyinin "Azınlık Haklarını Koruma Çerçeve Antlaşması", Bölgesel ve Azınlık Dillerine İlişkin Avrupa Şartını Anayasanın 3. Bölümünde yer almaktadır. "Kosova Geçici Öz-yönetim Anayasal Çerçevesi"nin "İnsan Hakları" başlıklı 3. Bölümü aşağıdaki şekildedir; (UNMIK, Kosova Geçici Öz-Yönetim Anayasal Çerçevesi, 2001: 7-8).

"3.1 Kosova'da yaşayan tüm insanlar, ne sebeple olursa olsun hiçbir şekilde ayrımcılığa uğramadan, insan hakları ve temel özgürlüklerden eşit olarak yararlanır.

3.2 Öz-Yönetim Geçici Kurumları, aşağıdaki belgeler de dahil olmak üzere, uluslararası alanda tanınan insan hakları ve temel özgürlüklere uyar ve bunları teminat altına alır:

(a) İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi,

(b) İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Korumaya İlişkin Avrupa Sözleşmesi ve ilgili Protokoller,

(c) Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme ve ilgili Protokoller,

(d) Her Türlü Irk Ayrımının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme,

(e) Kadınlara Yapılan Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme,

- (f) Çocuk Hakları Sözleşmesi,
(g) Bölgesel ve Azınlık Dillerine İlişkin Avrupa Şartı ve
(h) Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Avrupa Konseyi
Çerçeve Anlaşması.”

Uluslararası ve Avrupa standartlarına bağlı olarak insan haklarının ve özellikle azınlık haklarının sağlanması ve korunmasına çalışılmıştır. Uluslararası antlaşmaların yerel yasalara göre üstünlüğü olduğu gibi anayasanın 4.6 fıkrası BMGS özel haklar sağlayarak “BMGS Özel Temsilcisi toplulukların ve üyelerinin haklarının korunması amacıyla gerekli durumlarda öz-yönetimin işleyişine müdahale etme yetkisini elinde bulundurur. Kosova Geçici Öz-yönetim Anayasa Çerçevesinin 4. Bölümünde Toplulukların ve Topluluk Üyelerinin Haklarına ilişkin düzenleme aşağıdaki şekildedir; (UNMIK, Kosova Geçici Öz-Yönetim Anayasal Çerçevesi, 2001: 8-10).

*“Bölüm 4: Toplulukların ve Topluluk Üyelerinin Hakları
Genel Hükümler*

4.1 Aynı etnik, din ya da dil grubuna mensup kişilerin oluşturduğu topluluklar, kendi etnik, kültürel, dini ve dil kimliklerini muhafaza etme, koruma ve ifade etme

konusunda bu Bölümde belirtilen haklara sahiptir.

4.2 Hiç kimse kendisinin hangi topluluğa mensup olduğunu ifade etmek ya da bir

topluluğun üyesi olduğunu belirtmek zorunda değildir. Kişilerin, kendilerinin bir

topluluğa mensup olmalarını açıklamaları ya da açıklamaması hakkı, herhangi bir

olumsuzluğa neden olmamalıdır.

4.3 Öz-Yönetim Geçici Kurumlarına, yürüttükleri politika ve uygulamalarında, toplulukların birarada yaşamalarını sağlamak, topluluklararası uzlaşmayı

desteklemek ve toplulukların kimliklerini muhafaza etme, koruma ve geliştirmek

için uygun şartların oluşturulması rehberlik etmelidir.

Toplulukların ve Topluluk Üyelerinin Hakları

4.4 Topluluklar ve Topluluk Üyeleri aşağıdaki haklara sahiptir:

(a) Kendi dillerini ve alfabelerini, Kosova'daki mahkemeler, ve diğer resmi kamu kurumlar ve kuruluşlar da dahil olmak üzere serbestçe kullanma,

(b) Kendi dillerinde eğitim görme,

(c) Kendi dillerinde bilgiye erişme,

(d) Kamu kurumlarında her düzeyde istihdam edilme konusunda ve her düzeyde kamu hizmetlerinden yararlanma konusunda eşit fırsatlara sahip olma,

(e) Kendi aralarında ve Kosova veya Kosova dışındaki diğer ilgili toplulukların üyeleri ile bir sınırlamaya maruz kalmaksızın iletişim kurma,

- (f) Yasalara uygun olarak toplulukların sembollerini kullanma ve sergileme,
(g) Kendi topluluklarının çıkarlarını geliştirmek için dernekler kurma,
(h) Yerel, bölgesel ve uluslararası sivil toplum örgütlerine bu tür örgütlerin prosedürlerine uygun olarak herhangi bir engelle karşılaşmadan iletişim kurma ve bu tür örgütlere katılma, (i) Kendi basın ve yayın organlarını kurmak da dahil olmak üzere, kendi topluluklarının dili ve alfabesinde bilgi sağlama,
(j) Eğitim müfredatının, yürürlükteki yasalara uyması, topluluklar arasında hoşgörü ruhunu yansıtması ve insan haklarına ve tüm toplulukların kültürel geleneklerine saygılı olması şartı ile, yürürlükteki yasalara uygun olarak kamu fonları da dahil olmak üzere mali desteğin sağlanabileceği, başta kendi dillerinde ve alfabelerinde eğitim alma olmak üzere kendi topluluklarının kültür ve tarihlerine uygun eğitim sağlama ve eğitim kurumları kurma,
(k) Toplum geleneklerine saygıyı geliştirme,
(l) İlgili kamu kuruluşları ile işbirliği içinde, topluluk açısından dini, tarihi ya da kültürel öneme sahip alanları koruma,
(m) Mevcut standartlara uygun olarak, ayrımcılığa tabi olmaksızın, kamu sağlık ve sosyal hizmetlerini alma ve bu hizmetleri verme,
(n) Dini kurumların faaliyetini sağlama,
(o) İlgili dillerde program yapmanın yanı sıra kamu basın ve yayınına erişim ve temsil edilme garantisine sahip olma,
(p) Tamamen şeffaf kalmak şartıyla, kendi üyelerinden ya da Kosova dışındaki kuruluşlardan gönüllü katkılar toplayarak ya da Öz-Yönetim Geçici Kurumları tarafından sağlanacak finansmanı alarak etkinliklerini finanse etme.

Toplulukların ve Topluluk Üyelerinin Haklarının Korunması

4.5 Öz-Yönetim Geçici Kurumları, tüm toplulukların ve üyelerinin yukarıda belirtilen haklardan yararlanmasını sağlar. Söz konusu Geçici Kurumlar, istihdam konusunda toplulukların kamu kurumlarında her düzeyde adil şekilde temsil edilmesini de sağlar.

4.6 BMGS Özel Temsilcisi, insan haklarını koruma ve geliştirme ve barışı tesis edecek etkinlikleri destekleme konusunda BMGK 1244 Sayılı Kararının (1999) kendisine verdiği doğrudan sorumluluklara dayanarak, toplulukların ve üyelerinin haklarının korunması amacıyla gerekli durumlarda öz-yönetimin işleyişine müdahale etme yetkisini elinde bulundurur. “

Bu haklar aynı etnik, din ya da dil grubuna mensup kişilerin oluşturduğu topluluklar, kendi etnik, kültürel, dini ve dil kimliklerini muhafaza etme, koruma ve ifade etme hakkına sahiptir. Kendi dillerinde eğitim, kimliklerini koruma ve geliştirme, kendi basın yayın organlarını ve derneklerini kurma ve kamu kurumlarında istihdam gibi gelişmiş ve geniş haklar sağlanmıştır.

Karar alma mekanizmalarında ise, Çerçeve Anayasasının 9. Bölümünde 9.1.3. Maddesi b fıkrasında belirtildiği üzere Mecliste 120 sandalyeden yirmi (20) adeti, Kosova'daki Arnavutlar dışında kalan toplulukların ek temsilinin sağlanması için ayrılmıştır. Kosova Geçici Öz-yönetim Anayasa Çerçevesinin 9. Bölümünde Öz-Yönetim Geçici Kurumlarına ilişkin düzenleme aşağıdaki şekildedir: (UNMIK, Kosova Geçici Öz-Yönetim Anayasal Çerçevesi, 2001: 16-17).

“Bölüm 9 Öz-Yönetim Geçici Kurumları

Kısım 1: Meclis

(i) On (10) sandalye, Kosova Sırp Topluluğunu temsil ettiğini ilan eden partiler, koalisyonlar, yurttaş inisiyatifleri ve bağımsız adaylar arasında paylaştırılır. Mecliste, bu sandalyeler seçimlerde aldıkları geçerli oylarla orantılı olarak anılan bu partiler, koalisyonlar, yurttaş inisiyatifleri ve bağımsız adaylar arasında paylaştırılır.

(ii) Diğer on (10) sandalye ise şu şekilde paylaştırılır: Roma, Aşkali ve Mısır Toplulukları dört (4), Boşnak Topluluğu üç (3), Türk Topluluğu iki (2) ve Gorani Topluluğu bir (1). Mecliste, bu Topluluk ya da Topluluk gruplarına ayrılan sandalyeler seçimlerde aldıkları geçerli oylarla orantılı olarak bu tür Toplulukları temsil ettiklerini ilan eden partiler, koalisyonlar, yurttaş inisiyatifleri ve bağımsız adaylar arasında paylaştırılır.”

Hükümet kuruluşunda ise azınlıklar için kota sistemi mevcut olup daimi seçilen bakanlardan en az ikisinin azınlıklardan olması, bakan sayısı 12 den fazla olması durumunda azınlıklardan bir bakan daha olması öngörülmüştür. Sadece yasal hakların sağlanmasının ve korunmasının azınlıkların entegrasyonunu ve refahını sağlaması açısından yeterli olmadığını göstermesi bakımından Kosova örnek teşkil etmektedir. Zira, sağlanan tüm yasal haklar ve Birleşik Geçici Yönetim Yapısının (JIAS) başarılı çalışmaları dahi 2004 yılında meydana gelen çatışmaları engelleyememiştir. 2004 yılında meydana gelen bu çatışmalar aslında bir şekilde bir dönüm noktası olmuş ve UNMIK ve yerel kurumları tedirgin etmiştir. Planlı bir şekilde başlamamış ve kendiliğinden gelişmiş olan bu çatışmaların esas sebebini azınlık haklarının sağlanmaması değil, yıllar boyunca Kosova da yaşanan korku ve tedirginliğin bir şekilde yansması ve bir patlaması oluşturmaktaydı. Uzun yıllar beklenen Kosova'nın çözülmemiş statüsü ve belirsizlik durumunun halkta yarattığı korku Kosova'da bulunan uluslararası toplumun bir kez daha bu konu üzerinde eğilmesine neden olmuş ve bu dönemde Avrupa Konseyinin “Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Anlaşması”nın uygulanmasının gözlemlenmesine karar verilmiştir. Zira statükonun artık korunamayacağı görülmüştür. Mart 2004'teki ayaklanmaların gösterdiği üzere, Kosovalı Arnavutlar çözülmemiş statüko, ekonomik durum ve geçmişle başa çıkma sorunları yüzünden hayal kırıklığına uğramıştır. Arnavutların çoğu uluslararası

toplumun Kosova'nın bağımsızlık talebi konusunda bir şeyler yapmasını bekliyordu. (International Crisis Group, 24 January 2005):

c. Azınlık Hakları – Çerçeve Sözleşmesi-Statü Öncesi Standartlar, Ahtisari Planı ve Avrupa Birliği

Kosova'nın statüsünün ilerlemesi sürecinde Kosova'nın yerine getirmesi gereken şartların yer aldığı "Statü Öncesi Standartlar" 2003 yılında onaylanmıştır. Demokratik kurumların işleyişi, hukukun üstünlüğü, hareket özgürlüğü, sürdürülebilir geri dönüş ve toplulukların ve üyelerinin hakları, ekonomi, mülkiyet hakları, diyalog ve Kosova savunma organlarının işleyiş alanlarını ele alan standartların esas amacı Kosova'yı nihai statü müzakereleri için hazırlamak olmuştur (UNSC, Standards for Kosovo , 2013). Statü Öncesi Standartlar'ın IV. bölümünde azınlık hakları, sürdürülebilir geri dönüşlerin sağlanması ve tüm Topluluk üyelerinin haklarının Avrupa standartlarına göre sağlanmasının yanı sıra Kosova'nın, "Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Antlaşması" için Avrupa Konseyi uygulama sürecine katılması ve bu süreçten kaynaklanan önerileri tam olarak uygulaması sağlanmıştır (UNSC, Standards for Kosovo , 2013: 10). Ayrıca bu standartların uygulanması ile Kosova Avrupa Birliğine aday olacak olan ülkelerin uygulaması gereken Kopenhag kriterlerine de dayanarak "AB'nin İstikrar ve Ortaklık Süreci" çerçevesinde Kosova'nın Avrupa standartlarına yönelik paralel ilerlemesini güçlendirmektedir. Bir başka açıdan ise Kosova toplumunun çok etnikli bir topluluk olarak azınlık haklarının korunacağı ve herkesin eşit olduğu demokratik bir toplum olma yolunda ilerlemesinin güçlendirilmesi sağlanmıştır.

Statü Öncesi Standartların uygulanması ve bu konuda Kosova'nın gösterdiği başarılı performans doğrultusunda Kosova'nın statüsünün belirlenmesinin yolu açılmıştır. Bu doğrultuda "Ahtisaari Planı" olarak bilinen Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmenin yolunu açan Kosova Statü Uzlaştırması için Kapsamlı Teklifini BM Kosova Özel Temsilcisi Martti Ahtisaari Nisan 2007 BM Güvenlik Konseyine sunmuştur. Martti Ahtisaari'ye göre "başarılar kaydetmesine rağmen Kosova uluslararası toplum tarafından yönetilmesi uzun süre sürdürülmez. Ahtisaari ayrıca, Kosova'nın statüsü ile ilgili olan belirsizliğin sadece daha da gerilemeye, polarizasyonuna, sosyal ve politik çatışmalara neden olabileceğine vurgu yapmıştır (Ahtisaari, 2007).

Ahtisaari Planında azınlık haklarının korunmasına ve özellikle Sırpların azınlık haklarına geniş yer verilmiştir. Planın merkezinde azınlık hakları bulunmakla birlikte öncelikle Kosova'nın Arnavut olmayan topluluklarının haklarını, kimliğini ve kültürünü korumaya odaklanılmış ve bunların arasında kamu yaşamına aktif katılımları için bir çerçeve oluşturulmuştur (US Department of State, 2008).

Ahtisaari Planı'na göre Kosova yukarıdaki ilkelere yeni anayasında yer verecekti. Ayrıca tüm toplulukların üyelerinin korunması ve hakları gibi anayasaya dâhil edilmesi gereken diğer kilit unsurları da tanımlamıştır.

Ahtisaari Planının merkezi bir unsuru olarak, kültür, dil, eğitim ve topluluk sembollerinin korunması da dâhil olmak üzere Kosova'daki tüm insanların ve toplulukların haklarının korunması teşvik edilmiştir. Plan ayrıca Kosova'nın temel kamu kurumlarında Arnavut olmayanların haklarının korunmasını ve kamusal yaşama aktif katılımlarını teşvik etmek için temsili öngörülmüştür.

Kosova Meclisi 17 Şubat 2008'de Ahtisaari'nin önerileri doğrultusunda Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmiştir. Kosova, bağımsızlık ilanında Ahtisaari Planını tam olarak uygulamak için bağlayıcı bir taahhütte bulunmuş ve bir uluslararası denetim dönemini memnuniyetle karşılamıştır. Kosova, Ahtisaari Planında öngörüldüğü üzere yeni mevzuatı onaylamaya, Ahtisaari ilkelerini koruyan bir anayasa geliştirmeye ve Ahtisaari Planı'nın hükümlerini tam olarak uygulamak için diğer önlemleri almaya başlamıştır.

4. Kosova Cumhuriyeti Anayasası, Çerçeve Antlaşması ve Yasallaşması

a. Kosova Cumhuriyeti Anayasası, Ahtisaari Planı ve Çerçeve Antlaşması

Kosova devleti'nin uluslararası güçlerin yönetimi altından kurulması devletin inşasında uluslararası standartları ve uluslararası şartları da beraberinde getirmiştir. Özellikle insan hakları ve azınlık hakları ağırlıklı olan bu şartlar ve standartlar kendini devlet kuruluşunun ilk basamağı olan ve henüz tam olarak oluşmamış bir devletin anayasası olarak nitelendirilen çerçeve anayasasında başlayarak devlet inşasının her aşamasında kendini göstermiştir. Ahtisaari Çözüm Önerisi başka bir deyişle Ahtisaari Planı merkezinde azınlık haklarını barındırmakta ve devletin gelecekteki azınlık politikalarını belirlemekle birlikte Kosova'nın temelini oluşturan ve devlet politikasına yön veren Anayasasının hazırlanmasında önemli direktifler de barındırmıştır. Ahtisaari'nin sözcüsü Remi Dourlot Planın sunuşunda yaptığı konuşmada, Önerilerin, azınlık topluluklarının haklarını garanti altına almak ve geliştirmek için birçok önlem içerdiğini belirtmiştir (Smith, 2007). Ahtisaari Planının, kamusal hayata aktif katılımları için bir çerçeve oluşturmak da dâhil olmak üzere, Kosova'daki Arnavut olmayan toplulukların haklarını, kimliklerini ve kültürlerini korumaya odaklandığına dikkat çekmiştir (US Department of State, 2008).

Ahtisaari Planı, Kosova Hükümetinin hazırlayacağı yeni Anayasasına Ahtisaari önerilerini entegre etme konusunda kesin bir madde taşımaktadır. 1. Maddesinde Kosova Anayasası, Kosova'nın en yüksek demokratik standartlara göre yönetilmesini sağlamak üzere gerekli yasal ve kurumsal mekanizmaları belirlemesi ve garanti

etmesini ve Anayasa, bunlarla sınırlı olmamak üzere, bu Öneri’de yer alan ilkeleri ve hükümleri içermektedir (US Department of State, 2008). Bu Önerinin 2. Maddesinde İnsan Hakları ve Temel Özgürlükler ile ilgili hükümler bulundurmakta birlikte 3. Madde özel olarak Toplulukların ve Üyelerinin haklarını belirlemiştir. 3.Maddenin 2. Fıkrasına göre Kosova, tüm Toplulukların ve üyelerinin ulusal veya etnik, kültürel, dilsel ve dini kimliklerinin korunmasını garanti etmelidir. Kosova, aynı zamanda, Toplulukların tüm üyelerinin haklarının geliştirilmesi ve korunması ve bunların siyasi ve karar alma süreçlerine etkin katılımı için gerekli anayasal, yasal ve kurumsal mekanizmaları da kurmalıdır. 3.Maddenin 3. Fıkrasına göre Kosova yetkilileri, tüm Topluluklar ve üyeleri arasında barış, hoşgörü ve kültürler arası ve dinler arası diyalog ruhunu teşvik etme ihtiyacı ile politika ve uygulamalarında yönlendirecektir. (US Department of State, 2008) Bu iki Madde Kosova Anayasası’nın bir parçası haline gelmiştir. Bunun yanı sıra Mültecilerin ve Ülke İçinde Yerinden Edilmiş Kişilerin Hakları, Yerel Özyönetim ve Ademi Merkezizetçilik, Dini ve Kültürel Miras maddeleri de azınlık merkezli olup Anayasa’nın bir parçası olmuşlardır.

Bu şekilde devletin ilerideki politikalarının yanı sıra Anayasa’nın temel sütunlarını belirleyen bu öneri gelecekteki devlet modelini de belirlemiş ve demokratik insan haklarını ve özellikle azınlık haklarını garanti eden çok etnikli bir toplum dizayn edilmiştir. Bu şekilde Kosova yetkilileri de azınlık hakları ve uluslararası insan hakları belgelerini ve özellikle azınlık haklarını kabul etmiş ve önem vermiştir. Bu Öneride her ne kadar doğrudan Çerçeve antlaşması belirtilmemiş ise de diğer insan hakları belgeleri olan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde belirtilen haklar ve özgürlükler de dâhil olmak üzere, uluslararası alanda tanınan en yüksek insan hakları ve temel özgürlükleri teşvik edecek, koruyacak ve bunlara saygı göstermesi konusunda şartlanan yeni kurulan devlet bu Önerinin merkezini oluşturan azınlık haklarını da garanti etmek üzere Ulusal Azınlıkları Koruma Çerçeve Anlaşması’nı Anayasa’nın bir parçası haline getirip yasallaştırmıştır. Kosova Anayasası, Kosova’daki tüm kişilerin insan haklarının korunması, geliştirilmesi ve uygulanması için yasal ve kurumsal mekanizmaları belirlemiştir.

b. Kosova Cumhuriyeti Anayasasında Çerçeve Sözleşmesi Statüsü ve Yasallaştırılması

Kosova devletinin kuruluşundan itibaren özel bir yer tutan azınlık hakları, Kosova Geçici Öz-Yönetimi Anayasal Çerçevesi ve yasalarla yasallaştırılmış olmakla birlikte 2008’de Kosova’nın bağımsızlığının ilanından sonra oluşturulan yeni Anayasa’ya alınarak daha da güçlendirilmiştir. Yeni kurulan devletlerde azınlık hakları sık sık sorun olmakla birlikte Kosova bu konuda herhangi bir sorun yaşamamıştır. Bununla birlikte Kosova Anayasası katı bir anayasadır, mecliste milletvekillerin ancak 2/3

oyuyla değiştirilebilir ve azınlıkların veto hakkı bulunmaktadır. Bu nedenle azınlıkların oyu olmadan Anayasa'da tek bir kelime bile değiştirilemez. Bu şekilde oluşturulan anayasal hükümler azınlıkların yaşamsal hakları ve çıkarları konusunda karar alma gücüne sahiptirler.

Bağımsızlık ilanının ardından 9 Nisan 2008'de Parlamento tarafından kabul edilen ve 15 Haziran 2008'de yürürlüğe giren bir anayasa için çalışmalara hemen başlanmakla birlikte Kosova'daki Sırp azınlığı rencide etmemek ve kışkırtmamak için bayrak ve sözsüz milli marş gibi diğer devlet sembollerinin seçiminde de hassasiyet gösterilmiştir. Bu konuda ABD ve AB'nin telkinlerinin etkili olmuştur (Džihic & Kramer, 2009:5).

Kosova, azınlıkların önemli yapısı dolayısıyla özellikle demokratik, uluslararası insan hakları ve azınlık hakları standartlarına uygun olarak bu hakların korunmasını amaç edinen yeni oluşmakta olan bir devlet olarak, Uluslararası ve Avrupa İnsan Hakları Antlaşmalarında bulunan hakların daha iyi korunması açısından "Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşmesi" de dâhil olmak üzere Kosova Anayasasının 22. Maddesinde belirtilen diğer uluslararası sözleşmeleri Anayasasına almıştır. Kosova Anayasasının 22. Maddesi aşağıdaki şekildedir; (Kosova Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi: 6)

"Madde 22 [Uluslararası Anlaşma ve Belgelerin Doğrudan Uygulanması] Aşağıdaki uluslararası anlaşma ve belgelerle güvence altına alınmış olan insan hak ve özgürlüklerin, bu anayasayla de güvencesi sağlanmış olup, Kosova Cumhuriyetinde doğrudan uygulanır ve yasa ya da kamu kuruluşlarına ait diğer yasal hükümlerle çelişmesi durumunda, aşağıdaki belgelerin önceliği vardır:

- (1) Evrensel İnsan Hakları Sözleşmesi;*
- (2) Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerini Koruma Sözleşmesi ve Protokolleri;*
- (3) Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ve Protokolleri;*
- (4) Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi;*
- (5) Her Türü Irksal Ayrımcılığın Yok Edilmesi Sözleşmesi;*
- (6) Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Yok Edilmesi Sözleşmesi;*
- (7) Çocuk Hakları Sözleşmesi;*
- (8) İşkence, Vahşet, İnsanlık dışı ve Onur Kırıcı Ceza ve Muamelelere Karşı Sözleşme."*

Kosova Anayasasının 22. Maddesinde belirtilen sözleşmeler, Kosova'nın uluslararası antlaşmaları onaylaması mümkün olmadığından doğrudan Anayasa'ya alınarak

yasallaştırılmış ve uygulanması mümkün kılınmıştır. “Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Antlaşması” da bu antlaşmalardan biri olup yasal nitelik taşımaktadır. Dolayısıyla Kosova bu antlaşmadan doğan sorumluluklar için bu antlaşmayı yasalara uyarlamak yerine kendisini yasa olarak kabul etmiştir. Yukarıda belirtildiği üzere Kosova diğer ülkelerden farklı bir statüye sahip olduğu için kuruluşundan itibaren gerek Statü Öncesi Standartlar ve gerek Ahtisari Planı’nda özel bir yer edinen azınlık haklarını doğrudan Anayasa’ya dahil etmiştir. Bu şekilde Anayasa’da azınlık hakları konusunun yer aldığı özel bölümde azınlık hakları sağlanmış ve korunmuştur. Azınlık hakları Anayasa’nın 3. Bölümün’de yer almakla birlikte 2. Bölüm’ün 22. Maddesi ise Uluslararası Anlaşma ve Belgelerin Doğrudan Uygulanması, 8. Maddede ise sekiz farklı uluslararası insan haklarına ilişkin antlaşma alınmış, bu Madde’nin 4. Fıkrasında Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Antlaşması bulunmaktadır (Kosova Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi) Uluslararası antlaşmaların yerel yasalara göre üstünlüğü bulunmaktadır (Gazeta Zyrtaee Republikëssë Kosovës, 2011). Ancak Ulusal Azınlıkları Korunması Çerçeve Antlaşması’nda yer alan “ulusal azınlık” terimi yerine Kosova Anayasal Çerçeve ve Kosova yasalarında “Topluluklar” terimi kullanılmaktadır. “Topluluklar” terimi Kosova’da yaşayan Kosova Sırpı, Türkler, Boşnaklar, Goranlılar, Romanlar, Aşkaliler, Mısırlılar ve Kosovalı Hırvatlar için yani aynı etnik, dini veya dilsel gruba mensup sakinleri için kullanılmaktadır.

Anayasa’nın “Topluluklar ve Topluluk Mensuplarının Hakları” başlıklı III. Bölümü’nde belirtildiği üzere azınlıklara geniş haklar tanıması; devletin sorumluluklarının yer aldığı 58. Maddede ise Kosova Cumhuriyeti’ne Avrupa Konseyinin “Ulusal Azınlıkları Korunması Çerçeve Antlaşması”nın yanı sıra “Avrupa Bölgesel Diller ve Azınlık Dilleri Bildirgesi” ile belirlenen standartlara saygı göstermesi konusunda sorumluluk vermiştir. Devlet milli, etnik, kültürel, dilsel veya dinsel kimliklerinin korunmasını güvenceye bağlama ve geliştirme için gerekli koşulların sağlanması, tüm toplulukların dini ve kültürel mirasının, Kosova mirasının yapısal kısmı olarak korunmasını teşvik etmesi sorumluluğu yüklenmiştir. 59. Madde, topluluk mensuplarının kendi özel ve kamusal yaşamda dillerini ve yazılarını özgürce kullanması, kişi isimlerinin, kendi dillerinde asıl şekilde kendi alfabeleriyle yazılması, kendi dillerinde eğitim ve bilgiye erişim, kamu hizmetlerinde istihdamda eşit fırsatlar ve erişimle ilgili çok çeşitli haklar, yasalara ve uluslararası standartlara uygun şekilde topluluk simgelerini kullanma, isimler, cadde isimleri ve diğer topografya göstergelerine sahip olma, basım-yayın araçlarını kurma, günlük gazete, kablolu yayın ve elektronik haberleşme için ayrılacak bir frekans bandından yararlanma; Kültür, sanat, bilim ve eğitim dernekleri kurma ve araştırma veya kendi kimliklerini ifade etme, dini kurumların yönetimi gibi geniş haklar yasal hükümlerle korunmuştur.

Anayasanın 60. Maddesi ile de Kosova Cumhurbaşkanı'nın otoritesi altında, tüm toplulukların temsil edildiği bir "Topluluklar Danışma Kurulu" kurulmuştur. Bu kurul sayesinde Hükümetin hazırlayacağı yasama ile ilgili ve siyasi girişimleri, topluluklar tarafından erken safhalarda yorumlama, bu tür girişimleri önerme ve ilgili proje veya programlarda onların kapsanmalarına yönelik görüşlerini alma olanağı sağlamaktadır.

Mecliste ise yüz yirmi (120) sandalyeden, yirmi (20) tanesi Kosova'da çoğunluk olmayan toplulukların temsili için ayrılmış ve meclis başkanlarının ikincisinin çoğunluk olmayan topluluklardan seçileceği belirtilmiştir. Madde 78 ise Meclisin daimi komisyonu olan "Topluluklar Hak ve Çıkarları Komisyonu" belirlenmiştir.

Anayasanın 81. Maddesinde belirtilen Yaşamsal Öneme Sahip Yasalar aşağıdaki şekildedir; (Kosova Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi: 27)

- “(1) Belediye sınırlarını değiştirme, belediye kurma veya kapatma, belediye yetkilerini ve sınır ötesi belediyelerle belediyeler arası ilişkiler kurmayı tanımlayan yasalar;*
- (2) Anayasa'yla belirlenmiş yasalar dışında, topluluk ve mensuplarının haklarını uygulamaya koyan yasalar;*
- (3) Dillerin Kullanımı Yasası;*
- (4) Yerel Seçimler Yasası;*
- (5) Kültürel Mirası Koruma Yasası;*
- (6) Dini Özgürlükler veya Dini Topluluklarla Anlaşma Yasası;*
- (7) Eğitim Yasası;*
- (8) Topluluk Simgeleri dâhil, Simgelerin Kullanımı ve Resmi Bayramlar Yasası. Yasaların onaylanması, değiştirilmesi veya yürürlükten kaldırılması için, Meclis üyeleri mevcut ve oy kullanabilenlerin çoğunluğunun oyu ve çoğunluk olmayan topluluklara ayrılmış ve güvenceye bağlanmış sandalyelere sahip mevcut ve oy kullanabilen Meclis üyelerinin çoğunluğunun oyu gereklidir ve yaşamsal öneme sahip yasaların hiçbiri halkoylamasına sunulamaz.”*

Hükümet kurulurken azınlıklar ile koalisyon zorunluluğu bulunmaktadır. Anayasanın 96. Maddesine göre Kabinede Sırp topluluğuna en az bir (1) Bakanlık ve Kosova'da çoğunluk olmayan diğer topluluklara da bir (1) Bakanlık verilecektir. Kabinede on ikiden çok bakan bulunursa, Kosova'da çoğunluk olmayan toplulukları temsilen üçüncü bir bakanı olacaktır. Kabinede Kosova Sırp topluluğuna mensup en az iki (2) bakan yardımcısı ve Kosova'da çoğunluk olmayan topluluklardan iki (2) bakan yardımcısı yer alacaktır. Kabinede on ikiden çok bakan bulunursa Hükümette, Sırp topluluğunu temsil eden üçüncü bir bakan yardımcısı ve Kosova'da çoğunluk olmayan diğer toplulukları temsil eden bir bakan yardımcısı daha olacaktır. (Kosova Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi: 35).

Kosova'da ayrıca Geri dönüş ve Topluluklar Bakanlığı bulunmakla birlikte topluluklar yerel düzeyde de çok geniş haklara sahiptirler.

5. Çerçeve Antlaşmasının Uygulanması için Kosova Hükümeti, UNMIK ve Avrupa Konseyi

a. Kosova Hükümeti, UNMIK ve Avrupa Konseyi

Kosova Hükümeti'nin amacı, cinsiyet, din, siyasi görüş veya inanç, din veya inanç, etnik veya sosyal bağlantı, mülkiyet, doğum vb. ne olursa olsun herkes için eşit olan demokratik bir toplum oluşturmaktır ki bu da öncelikle azınlık haklarını anayasa ve yasalarla garanti altına almaktır. Bağımsızlığın ilanından sonrada Kosova hükümeti Yasal niteliğe sahip olan “Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Antlaşması”na Kosova Yasalarının ve Anayasası'nın bir parçası olma bu antlaşmaya doğrudan uygulanma özelliği vermiştir. Ayrıca yerel yasalara göre üstünlüğü bulunmaktadır. Bu haliyle Standartların Uygulanması Planı'nda bu Antlaşma'nın Kosova kurumları tarafından uygulanmasının denetlenmesi Avrupa Konseyi'ne verilmiştir. UNMIK tarafından uluslararası yönetim altında Kosova'nın durumunun sui generis (kendine özgü) olmasından dolayı Birleşmiş Milletler Kosova Geçici İdare Misyonu ile Avrupa Konseyi arasında Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Antlaşmasına İlişkin Teknik Düzenleme Anlaşması (UNMIK / CoE Anlaşması) 23 Ağustos 2004 tarihinde imzalanarak yürürlüğe girmiştir (UNMIK, Report Submitted By The United Nations Interim Administration Mission in Kosovo (UNMIK) Pursuant to Article 2.2 of The Agreement Between UNMIK and The Council of Europe Related to The Framework Convention for The Protection of National Minorities, 2005). Anlaşma uyarınca, UNMIK ve Geçici Öz-Yönetim Kurumları Kosova Hükümeti, Çerçeve Antlaşmasında yer alan ilkelere uygun olarak kendi sorumluluklarını yerine getirmektedir. Çerçeve Antlaşması'nın Danışma Komitesi tarafından desteklenen Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, bu Antlaşma'nın Kosova'da uygulanmasını izleyecektir.

Kosova Geçici Öz-Yönetim Kurumlarında Çerçeve Antlaşması'nın uygulanmasının gözlemlenmesi ve koordinasyonu ise Başbakanı destekleme amacıyla Başbakanlık Ofisi bünyesinde bulunan “İyi Yönetişim, İnsan Hakları, Fırsat Eşitliği ve Cinsiyet Eşitliği Ofisi”ne verilmiş, 2005/15 UNMIK Yönetmeliğine göre bu Ofisin yetki alanı belirlenmiştir (UNMIK, Regulation No. 2005/15 Amending UNMIK Regulation No. 2001/19 on The Executive Branch of The Provisional Institutions of Self-Government in Kosovo, 2005). “İyi Yönetişim, İnsan Hakları, Fırsat Eşitliği ve Cinsiyet Eşitliği Ofisi”nin görevleri aşağıdaki şekildedir; (The Office of Prime Minister, 2022)

- 1) İyi yönetim, insan hakları, fırsat eşitliği ve cinsiyet alanlarında Bakanlıklara nezaret etmek ve tavsiyelerde bulunmak;
- 2) İyi yönetim, insan hakları, fırsat eşitliği ve cinsiyet eşitliği alanlarında politika geliştirmek ve kılavuz ilkeler çıkarmak;

- 3)Tanınmış insan hakları, iyi yönetim ve fırsat eşitliği standartlarıyla tutarlılık sağlamak için Yürütme Kurulu tarafından hazırlanan taslak mevzuatı ve politikaları gözden geçirmek ve buna göre Başbakan ve ilgili Bakanlara tavsiyelerde bulunmak;
- 4)Uluslararası insan hakları standartları, cinsiyet eşitliği, fırsat eşitliği ve demokratik yönetim için temel olan diğer ilkeler konusunda halkı bilinçlendirmek için halkı bilgilendirme kampanyalarının geliştirilmesi ve uygulanmasına yardımcı olmak;
- 5)İyi yönetim, insan hakları, fırsat eşitliği ve cinsiyet meselelerini ele almak için topluluk temsilcilerine danışmak ve gerektiğinde danışma organları geliştirmek;
- 6)Sivil toplumla birlikte cinsiyete duyarlı politikalar geliştirmek ve kadınların statüsünü ilerletmek;
- 7)Hükümet içinde demokratik ve geniş tabanlı karar vermeyi teşvik etmek; ve
- 8)Yönetişime halkın katılımını teşvik etmek.

Başbakanlık bünyesinde faaliyet gösteren İyi Yönetişim Danışma Ofisi (OGGM), Mayıs 2007'de Topluluklar ve Geri Dönüş Bakanlığı (MCR) ve AGİT temsilcilerinden oluşan bir çalışma grubu kurmuş ve bu kurulan Grup Kosova'da Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Antlaşması'nın uygulanması için önlemler belirlemiştir (UNMIK, Aport I Progresit I Dorëzuar Nga Administrata E Përkohshme E Misionit Të Kombeve Të Bashkuara Në Kosovë Mbı Zbatimin E Rekomandimeve Të Këshillit Të Evropës Për Konventën Kornizë Mbi Mbrojtjen E Pakicave Kombëtare Në Kosovë, 2008).

b.Çerçeve Antlaşmasının Uygulanmasının Gözlemlenmesi ve Kosova Hükümeti

Kosova'nın sui generis statüsü ve Avrupa Birliği'nde henüz beş üye devletin Kosova'yı tanımaması nedeniyle Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Antlaşması'nın uygulanması konusunda raporların hazırlanıp sunulması konusunda oldukça karmaşık bir mekanizma sistemi oluşturulmuş ve bu durum Kosova'nın bağımsızlık ilanından sonra da devam etmiştir. Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Antlaşması'nın uygulanması konusunda ilk rapor 2005'te UNMIK tarafından Avrupa Konseyi'ne sunulmuştur. 2005 yılından 2016 yılına kadar ilk rapor 2005 yılında, ikinci rapor 2008, üçüncü rapor 2012 ve son rapor 2016 yılında olmak üzere toplam dört rapor sunulmuştur.

Bağımsızlıktan önce Kosova'nın Geçici Öz-Yönetim Kurumlarıyla yönetilmesi ve UNMIK idaresinde olması nedeniyle Avrupa Konseyi, UNMIK aracılığıyla raporları kabul etmek amacıyla UNMIK ile bir Antlaşma imzalamış ve bu Antlaşma uyarınca, UNMIK, Öz-Yönetim Geçici Kurumları işbirliğiyle Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Antlaşması'nın uygulanması hakkında hazırladığı Raporu 02 Haziran 2005 tarihinde Avrupa Konseyi'ne sunmuştur. UNMIK ve Avrupa Konseyi arasındaki

Antlaşma'nın 2.3 Maddesi uyarınca, Avrupa Konseyi Danışma Komitesi'nden bir delegasyon, Kosova'daki yetkililerden, STK'lardan ve bağımsız kaynaklardan ek bilgi sağlamak amacıyla 11-15 Ekim 2005 tarihleri arasında Kosova'yı ziyaret etmiştir. Danışma Kurulu'nun ziyaret sırasında elde ettiği bilgileri de göz önünde bulundurarak Avrupa Konseyi Bakanlar Kurulu Kosova'da Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Antlaşması'nın uygulanmasına ilişkin görüşünü onaylamıştır (Council of Europe, Kosova'da Milli Azınlıkların Korunması İçin Çerçeve Sözleşmenin Uygulanması Hakkında Düşünce, 2005).

Geçici Öz-Yönetim Kurumları (PISG), Çerçeve Sözleşmesinin ilkelerine tam uyum halinde hareket etme kararlığı ve Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşmesi'nden doğan tüm yükümlülüklerin dikkatli bir şekilde uygulanmasını sağlamak amacıyla. "Avrupa Konseyi Bakanlar Kurulu Tarafından Verilen Tavsiyeleri Netleştirmek ve Yerine Getirilmesini Kolaylaştırma " projesini hazırlayıp ve başarıyla uygulamıştır. Bu projenin uygulanması konusunda AGİT ve Avrupa Konseyi, Başbakanlık bünyesindeki İyi Yönetim Ofisine destek olmuştur.

Başbakanlık bünyesindeki İyi Yönetim Ofisine tavsiyeleri netleştirmek ve kendi bakanlıklarıyla ilgili olanları belirlemek için Bakanlıklar bünyesinde bulunan tüm insan hakları birimleri ile çalıştaylar düzenlenmiştir. Haziran 2007'de düzenlenen bu çalıştaylara, Avrupa Konseyi Sekreteryasından bir uzman, AGİT ve Topluluklar ve Geri Dönüş Bakanlığı katılmıştır. Çalıştayda, her bir bakanlık bünyesinde bulunan insan hakları birimleri ile birlikte Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşmesi'nin uygulanması için hedefler belirlenip önlemler alınmış ve bu çalıştay neticesinde "Avrupa Konseyi Bakanlar Kurulu Azınlıkların Korunmasına ilişkin Çerçeve Sözleşmesinin Uygulanmasına dair Tavsiyelerinin Uygulanması Gündemi" oluşturulmuştur. Bu Gündem bu tavsiyelerin uygulanmasının gözlemlenmesi ve rapor oluşturulması konusunda kullanılmıştır.

Avrupa Konseyi 2006/9 sayılı kararındaki tavsiyelerine ve AGİT Kosova Misyonu (AGİT), UNMIK Ofislerinin ve Geçici Öz-Yönetim Kurumlarının (PISG) yanıtına dayanarak, Genel Sekreter Özel Temsilcisi Ofisi tarafından gözden geçirilip revize edilmiş bir İlerleme Raporu hazırlanmış ve bu Rapor 2008'de UNMIK tarafından Avrupa Konseyi'ne sunulmuştur (UNMIK, Aport I Progresit I Dorëzuar Nga Administrata E Përkohshme E Misionit Të Kombeve Të Bashkuara Në Kosovë Mbi Zbatimin E Rekomandimeve Të Këshillit Të Evropës Për Konventën Kornizë Mbi Mbrojtjen E Pakicave Kombëtare Në Kosovë, 2008).

Üçüncü rapor ise 6 yıl sonra yani 2012 yılında aynı şekilde UNMIK'e sunulmuştur. Rapor 27 - 30 Nisan 2009 tarihleri arasında Danışma Kurulunun yaptığı ziyaretten sonra, 6 Temmuz 2011 tarihinde Bakanlar Kurulunun onayladığı tavsiyeleri üzerine hazırlanmıştır. Rapor, Roma, Aşkale ve Mısırlı toplulukların entegrasyonuna; dönüş ve yeniden entegrasyon; kültür ve medya; toplumlararası diyalog; Eğitim; dil; yanı sıra sosyo-ekonomik haklar ve katılımına yönelik ilerlemeyi incelemektedir (OSCE,

2012). Rapor ayrıca Kosova'da toplulukların hak ve çıkarlarını koruyan ve geliştiren sofistike bir yasal çerçevenin olduğundan bahsetmekte ancak azınlıkların anlamlı bir şekilde korunması için henüz yapılması gereken şeylerin olduğunun da altını çizmektedir.

Rapor, Kosova'daki toplulukların haklarını korumak ve geliştirmek için yürürlükte olan kapsamlı ve sofistike bir yasal çerçeveye rağmen, toplulukların haklarının gerçek ve anlamlı bir şekilde korunmasını sağlamak için yapılması gereken çok şey olduğunu ortaya koymuştur.

Dördüncü Rapor (Council of Europe, Fourth Community Rights Assessment Report, 2016) ise 08 Mart 2016 tarihinde UNMIK'e sunulmuştur. Rapor 3-7 Aralık 2012 tarihleri arasında Danışma Kurulunun yaptığı ziyaretten sonra 26 Kasım 2014 yılında Bakanlar kurulunun onayladığı tavsiyeleri üzerine hazırlanmıştır.

Son olarak Danışma Kurulu 14 - 18 Kasım 2016 tarihleri arasında Kosova'ya yaptığı ziyaretin ardından Bakanlar Kuruluna sunduğu tavsiyeleri 3 Temmuz 2019 yılında onaylanmıştır.

Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesinden sonra Başbakanlık bünyesindeki İyi Yönetim Ofisi Çerçeve Antlaşması'nın uygulanmasının gözlemlenmesi ve koordinasyon görevlerine devam etmiştir. 2014 yılında Başbakanlık İyi Yönetim Ofisi tarafından Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Antlaşması tavsiyelerinin uygulanması konusunda Koordinasyon Teknik Grubu oluşturulmuştur (İyiYönetimOfisi, 2014). Bu Teknik Grubun üyeleri ise Bakanlıklar, Enstitüler ve diğer ilgili kurum ve kuruluşların yanı sıra gözlemci olarak uluslararası örgütler bulunmaktadır. Bu Teknik Grup toplantılarını sürdürmektedir.

6.Sonuç

Azınlık haklarının korunması için önemli bir yere sahip olan Azınlık Haklarının Korunmasına İlişkin Çerçeve Anlaşması özellikle hassas bir duruma sahip olan Balkanlardaki azınlıkların haklarının korunması konusunda devletlerin önemli çaba sarf etmesi gerekmektedir. Bu nedenle bu Çerçeve Antlaşması'nın Balkanlarda önemi daha da büyüktür.

Kosova yeni kurulan bir devlet olarak azınlık haklarına korunması konusunda hassasiyet göstermiş ve Avrupa Birliği'ne üye olma konusunda da devletlerin sonradan anayasasına ve yasalarına eklediği çerçeve antlaşmasını Kosova devlet olma sürecinde Anayasası'na ve yasalarına eklemiş bu şekilde diğer devletlere kıyasla daha avantajlı duruma geçmiştir.

Ancak Kosova'nın yine sui generise durumu nedeniyle Avrupa Birliğinde halen Kosova'yı tanımayan beş üye devlet bulunması nedeniyle bu Anlaşmanın Kosova'da uygulanabilirliği Çerçeve Antlaşmasının Kosova Anayasası'na alınmasıyla bu duruma

özel bir çözüm bulunmuş, ancak uygulama konusunda da böyle bir çözüm bulunmaya çalışılmış olmakla birlikte oluşturulan mekanizmalar Çerçeve Antlaşması'nın uygulanmasının denetlenmesi ve rapor hazırlanmasını daha karmaşık hale getirmiştir.

UNMIK tarafından uluslararası yönetim altında Kosova'nın sui generis durumu nedeniyle Birleşmiş Milletler Kosova Geçici İdare Misyonu ile Avrupa Konseyi arasında Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşmesine İlişkin Teknik Düzenleme Anlaşması (UNMIK / CoE Anlaşması) 23 Ağustos 2004 tarihinde imzalanarak yürürlüğe girmiştir. Avrupa Konseyine UNMIK tarafından Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Antlaşmasının uygulanması konusunda 2005'te sunulan ilk raporun ardından 2016'da sunulan son rapor olmak üzere toplam 4 dört rapor sunulmuştur.

Ancak bir başka sorun ise 2008 yılında bağımsızlığın ilanından sonra hükümet ile uluslararası örgütler arasında iyi bir koordinasyon sağlanamamış ve AGIT azınlık raporları dikkate alınmış, Hükümetin ayrıca hazırladığı raporlar UNMIK aracılığıyla Avrupa Konseyi'ne sunulmuştur.

Kosova'nın statüsünün belirlenmesi döneminde oldukça önemli ve zaman zaman kilit rol oynayan azınlık hakları Statü Öncesi Standartlar döneminde bu Antlaşmayı uygulamaya alarak Kosova'nın statüsünün belirlenmesi konusunda önemli olan azınlık hakları ile paralel bir uygulama izlemiştir. Kosova'nın devlet kurulma döneminde azınlık haklarını anayasa ve yasal çerçevesine alması ve yasal olarak azınlık haklarını korunmasını ve tanıtımını sağlaması Kosova'ya dolayısıyla diğer devletlerin Çerçeve Antlaşması'nı sonradan yasalarına uyarlaması gibi yaşadığı zorluklarla karşılaşmamıştır. Kosova'nın henüz belirlenmeyen statüsü nedeniyle bu antlaşmanın uygulanması konusunda Avrupa Konseyi'ne rapor sunma sorunu ise 2004 yılında UNMIK ve Avrupa Konseyi arasında imzalana teknik bir antlaşmayla çözülmüş oldu. Bu şekilde ilk rapor Kosova kurumları tarafından hazırlanıp UNMIK tarafından Avrupa Konseyine sunulmuştur. İleri ki yıllarda ise Başbakanlık tarafından hazırlanan raporlar UNMIK aracılığıyla Avrupa Konseyi'ne sunulmuştur.

Avrupa Konseyi, Kosova hükümeti ile doğrudan doğruya iletişime geçme ve Kosova Hükümeti'nin hazırladığı raporları doğrudan kabul etme konusunda başka bir çözüm bulmalıdır.

Kaynakça

Agjencinë Statistikoretë Kosovës. (2011). *Regjistrimi i Popullsisë, Ekonomive Familjare dhe Banesave në Kosovë 2011*. Agjencinë Statistikore të Kosovës. <https://ask.rks-gov.net/media/2074/te-dhenat-kryesore.pdf> adresinden alındı

- Ahtisaari, M. (2007, Mayıs). Kosova'nın gelecekteki statüsüne ilişkin Genel sekreter Özel Elçisinin raporu. *Assembly Support Initiative Newsletter*(27), s. 3-5. February 25, 2022 tarihinde <https://www.osce.org/tr/kosovo/24790?download=true> adresinden alındı
- Bami, X., & Weizman, J. (2020, April 7). How Multi-ethnic is Kosovo? Pristina, Kosovo. February 25, 2022 tarihinde <https://balkaninsight.com/2020/04/07/birn-fact-check-how-multi-ethnic-is-kosovo/> adresinden alındı
- Binder, D. (1988, October 14). MAN IN THE NEWS: Slobodan Milosevic; The Serb Who's Giving the Orders. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/1988/10/14/world/man-in-the-news-slobodan-milosevic-the-serb-who-s-giving-the-orders.html> adresinden alındı
- Borgen, C. J. (2008). Kosovo's Declaration of Independence: Self-Determination, Secession and Recognition. *American Society of International Law: ASIL INSIGHT*, 1-5. https://www.tjssl.edu/slomansonb/2.4_KosSecession.pdf adresinden alındı
- Council of Europe. (2005). *Kosova'da Milli Azınlıkların Korunması İçin Çerçeve Sözleşmenin Uygulanması Hakkında Düşünce*. Strasbourg: Council of Europe. February 25, 2022 tarihinde <https://www.refworld.org/cgi-bin/telex/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=4ee0b1112> adresinden alındı
- Council of Europe. (2016). *Fourth Community Rights Assessment Report*. Strasbourg: Council of Europe. February 25, 2022 tarihinde <https://rm.coe.int/16805aa38b> adresinden alındı
- Džihic, V., & Kramer, H. (2009). *Kosovo After Independence*. Berlin: Friedrich-Ebert-Stiftung. February 25, 2022 tarihinde <https://library.fes.de/pdf-files/id/ipa/06571.pdf> adresinden alındı
- Gazeta Zyrtaree Republikës së Kosovës. (2011, DHJETOR 16). LIGJI Nr. 04/L-052 PËR MARRËVESHJET NDËRKOMBËTARE. *Gazeta Zyrtare e Republikës së Kosovës*. Gazeta Zyrtare e Republikës së Kosovës: <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=2789> adresinden alındı
- International Crisis Group. (24 January 2005). *Kosovo: Toward Final Status*. International Crisis Group. International Crisis Group. February 25, 2022 tarihinde <https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/161-kosovo-toward-final-status.pdf> adresinden alındı
- Iyi Yönetim Ofisi. (2014, Kasım 10). Azınlıkların Korunması İle İlgili Tavsiyelerin Uygulanmasını Koordine Eden Teknik Grubun Oluşturulması. *Azınlıkların Korunması İle İlgili Tavsiyelerin Uygulanmasını Koordine Eden Teknik Grubun Oluşturulması*. Pristina, Kosova.
- Kosova Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi. (tarih yok). Kosova Cumhuriyeti Anayasası. Pristina, Kosova. <https://gjk-ks.org/wp->

content/uploads/2017/11/Kosova.Cumhuriyeti.Anayasasi.pdf adresinden alındı

- OSCE. (2012). *Topluluk Haklarını Değerlendirme Raporu*. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı-KOSOVA MİSYONU. 2022 tarihinde <https://www.osce.org/files/f/documents/d/2/92549.pdf> adresinden alındı
- Preuss, U. K. (2010). Kosovo – a State Sui Generis? *Comparative Southeast European Studies*, 58(3), 389-412. doi:<https://doi.org/10.1515/soeu-2010-580307>
- Rama, F. (2018). The Liberation and Independence of Kosovo. *NCO Journal*, 1-5. <https://www.govinfo.gov/content/pkg/GOVPUB-D101-933482478a4cefe676bc3d4477ec667c/pdf/GOVPUB-D101-933482478a4cefe676bc3d4477ec667c.pdf> adresinden alındı
- Republikae Kosovës Ministriae Administrimitë Pushtetit Lokal. (2013). ORGANIZIMI DHE FUNKSIONIMI I VETËQEVERISJES. Prishtinë. <https://mapl.rks-gov.net/wp-content/uploads/2018/03/ORGANIZIMI-DHE-FUNKSIONIMI-I-VETEQEVERISJES-LOKALE-NE-KOSOVE.pdf> adresinden alındı
- Smith, C. S. (2007, June 27). U.N. Plan Paves Way for Kosovo Independence Jan. 27, 2007. New York Times. <https://www.nytimes.com/2007/01/27/world/europe/27kosovo.html> adresinden alındı
- The Office of Prime Minister. (2022, February 25). *Office of Good Governance (OGG)*. The Office of Prime Minister: <https://kryeministri.rks-gov.net/en/the-prime-minister-office/offices/office-of-good-governance-ogg-2/> adresinden alındı
- Ukshini, S. (2021). Kosovo: From the Ottoman Empire through Yugoslavia to Independence. *Journal of Balkan and Black Sea Studies*, 4(6), 239-286. February 25, 2022 tarihinde alındı
- UN. (1999, January 19). Security Council Strongly Condemns Massacre of Kosovo Albanians in Southern Kosovo. *Press Release SC/6628*. United Nations. 20, 2022 tarihinde <https://www.un.org/press/en/1999/19990119.sc6628.html> adresinden alındı
- UNMIK. (2001). *Kosova Geçici Öz-Yönetim Anayasal Çerçevesi*. UNMIK. February 25, 2022 tarihinde https://unmik.unmissions.org/sites/default/files/regulations/06turkish/CF_Turkish_Anayasal_Cerceve.pdf adresinden alındı
- UNMIK. (2005, March 16). *Regulation No. 2005/15 Amending UNMIK Regulation No. 2001/19 on The Executive Branch of The Provisional Institutions of Self-Government in Kosovo*. February 25, 2022 tarihinde <https://unmik.unmissions.org/>: https://unmik.unmissions.org/sites/default/files/regulations/02english/E2005regs/RE2005_15_intranet.pdf adresinden alındı

- UNMIK. (2005). *Report Submitted By The United Nations Interim Administration Mission in Kosovo (UNMIK) Pursuant to Article 2.2 of The Agreement Between UNMIK and The Council of Europe Related to The Framework Convention for The Protection of National Minorities*. Strasbourg: Council of Europe. February 25, 2022 tarihinde <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168008b2b7> adresinden alındı
- UNMIK. (2008). *Aport I Progresit I Dorëzuar Nga Administrata E Përkohshme E Misionit Të Kombeve Të Bashkuara Në Kosovë Mbi Zbatimin E Rekomandimeve Të Këshillit Të Evropës Për Konventën Kornizë Mbi Mbrojtjen E Pakicave Kombëtare Në Kosovë*. Strasbourg: Council of Europe. February 25, 2022 tarihinde <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168008b4a9> adresinden alındı
- UNSC. (1999). *Rambouillet Accords, Interim Agreement for Peace and Self-Government in Kosovo*. United Nations. February 25, 2022 tarihinde <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Kos%20S%201999%20648.pdf> adresinden alındı
- UNSC. (2013). *Standards for Kosovo*. Pristina: UN Security Council. <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Kos%20Standards.pdf> adresinden alındı
- US Department of State, B. o. (2008, February 22). Summary of the Comprehensive Proposal for the Kosovo Status Settlement. Washington, DC. <https://2001-2009.state.gov/p/eur/rls/fs/101244.htm> adresinden alındı